

Lakivaliokunta

Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta

Ulkoasiainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta (VNS 1/2022 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava ulkoasiainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lähetystöneuvos Elina Lemmetty, ulkoministeriö
- osastopäällikkö Ari-Pekka Koivisto, oikeusministeriö
- kansliapäällikkö Kirsi Pimiä, sisäministeriö
- poliisiylitarkastaja Sami Nevalainen, sisäministeriö
- johtaja Pasi Kumpula, Tuomioistuinvirasto
- erityisasiantuntija Hanna Nieminen-Finne, Tuomioistuinvirasto
- valtiosyyttäjä Sampsa Hakala, Syyttäjälaitos
- johtaja Marjo Kurki, Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
- kehitysjohtaja Riitta Kari, Rikosseuraamuslaitos
- valtakunnanvouti Juhani Toukola, Ulosottolaitos

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- korkein oikeus
- korkein hallinto-oikeus
- Oikeusrekisterikeskus

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Suomen ja Euroopan turvallisuuspoliittinen ympäristö on muuttunut perustavanlaatuisesti Venäjän hyökättyä Ukraina. Valtioneuvoston selonteossa arvioidaan hyökkäyksen aiheuttaman ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutosta ja sen vaikutuksia Suomelle samoin kuin Suomen kokonaisvaltaista varautumista talouden, kriisinsietokyvyn, huoltovarmuuden, si-

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2022 vp

säisen turvallisuuden, kyberturvallisuuden, hybridivaikuttamisen ja kriittisen infrastruktuurin kannalta.

Lakivaliokunta pitää selontekoa tarpeellisenä ja ajankohtaisena. Valiokunta arvioi selontekoa toimialansa kannalta keskittyen oikeusvaltion ja sen turvaamisen merkitykseen sekä toimintaympäristön muutosten vaikutuksiin oikeusministeriön hallinnonalalla.

Oikeusvaltio ja sen turvaaminen

Selonteon painopistealueina ovat ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittiset näkökohdat, mutta siinä käsitellään myös yhteiskunnan kriisinsietokykyä ja sisäisen turvallisuuden merkitystä. Siitä ei kuitenkaan selkeästi ilmene oikeusvaltion ja sen turvaamisen merkitys kokonaisturvallisuuden kannalta.

Lakivaliokunta toteaa, että tuomioistuimet sekä muut oikeudenhoidon toimijat, kuten syyttäjät, Rikosseuraamuslaitos, Ulosottolaitos ja oikeusapu, huolehtivat oikeusvaltion ydintehtävistä. Riippumattomat ja toimintakykyiset tuomioistuimet antavat oikeussuojaa ja varmistavat viranomaistoiminnan lainalaisuuden sekä perus- ja ihmisoikeudet myös poikkeuksellisina aikoina. Toimiva oikeusvaltio sekä luottamus tuomioistuinten ja viranomaisten toimintaan sekä oikeuksien ja vastuun toteutumiseen lisäävät väestön kriisinsietokykyä ja ovat olennaisia sisäisen turvallisuuden kannalta. Ne myös osaltaan hillitsevät selonteossa käsitellyjä vaikuttamispyrkimyksiä.

Valiokunta korostaa oikeusvaltioperiaatteen sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisen samoin kuin oikeudenhoidon toimijoiden toimintakyvystä huolehtimisen merkitystä muuttuneessa toimintaympäristössä. Oikeusvaltion ja oikeusjärjestelmän tulee toimia kaikissa oloissa.

Hybridiuhat ja rikollisuus

Lakivaliokunta pitää tärkeänä, että Suomi varautuu poikkeuksellisten, laaja-alaisten ja monitaisten hybridivaikuttamisen keinojen kohteeksi joutumiseen sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Selonteossa mainitaan esimerkkinä uhka muuttoliikkeen välineellistämistä, jossa suuria joukkoja turvapaikanhakijoita provosoidaan tulemaan Suomen rajoille. Tunnistettuihin uhkiin on varauduttava ja vastattava tehokkain keinoin.

Muuttuneen turvallisuustilanteen ennakoitaan eri tavoin lisäävän tutkittaviksi tulevien rikosten määrää. Esimerkiksi monia hybridivaikuttamisen muotoja voidaan arvioida rikosoikeudellisesti. palvelunestohyökkäyksissä on kyse rangaistavasta tietoliikenteen häirinnästä. Kyberhyökkäysten vakavammat muodot vuorostaan koskevat tietomurtoja ja laajoja datavahingontekoja. Netissä tapahtuvaan informaatiovaikuttamiseen taas voi liittyä esimerkiksi solvaamista ja uhkailua. Ilmatilaloukkaukset puolestaan ovat valtionrajarikoksia. Myös laittoman asekaupan uhan arvioidaan lisääntyvän.

Ukrainasta on Venäjän hyökkäyksen seurauksena paennut miljoonia ihmisiä. Suomeen heitä arvioidaan saapuvan useita kymmeniä tuhansia. Sotaa paenneet siviilit, erityisesti naiset ja lapset, ovat haavoittuvassa asemassa ja olosuhteiden johdosta alttiita ihmiskaupalle sekä työperäiselle ja

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2022 vp

seksuaaliselle hyväksikäytölle. Muuttoliikkeen mukana maahan voi tulla myös rikollisia ja järjestäytyneitä rikollisryhmiä, jotka käyttävät Ukrainan tilannetta hyväkseen. Edellä mainittujen rikosten ja ilmiöiden estämiseen, torjuntaan ja selvittämiseen tulee varautua.

Tilanteeseen varautumisen lisäksi valiokunta korostaa rikosvastuun toteuttamisen merkitystä, sillä kansalaisten kokema luottamus siihen, että rikoksista seuraa lain tarkoittama rangaistus, on keskeinen turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta luova tekijä. Olennaista on huolehtia viranomaisyhteistyön tehokkuudesta sekä kaikkien rikosprosessiketjuun kuuluvien toimijoiden eli esitutkintaviranomaisten, syyttäjien, tuomioistuinten, rangaistusten täytäntöönpanon sekä oikeusavun riittävästä ja oikeasuhtaisista voimavaroista sekä muista toimintaedellytyksistä.

Sotarikokset

Venäjänsotajoukot ovat hyökkäyksen aikana syyllistyneet Ukrainassa vakaviin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden loukkauksiin, joihin liittyy myös rikosoikeudellinen vastuu. Keskeinen merkitys on Ukrainan omilla toimilla, mutta se ei tule yksin selviytymään kaikkien alueellaan tapahtuneiden sotarikosten tutkinnasta ja syytteeseen saattamisesta. Kansainvälinen yhteisö tukee ja osallistuu niiden tutkintaan. Tällä hetkellä Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön Ukrainan tukemiseksi ensisijaisesti EU:n rikosoikeudellisen yhteistyön eli Eurojustin toiminnan puitteissa. Rikostutkinnat on saatu käynnistettyä varhaisessa vaiheessa, mikä helpottaa olennaisesti näytön keräämistä.

Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC) on aloittanut tutkinnan Ukrainassa tapahtuneiksi väitetyistä sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan on ilmeistä, että tutkinnan kohteena tulee olemaan suuri määrä epäiltyjä rikoksia ja rikoksesta epäiltyjä henkilöitä. ICC:n voimavarat ovat kuitenkin varsin rajalliset, joten sen arvioidaan tulevan keskittymään erityisesti sotilasjohdon toimintaan. Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomi tukee kansainvälisten toimijoiden työtä konfliktin ratkaisussa ja sotarikosten selvittämisessä.

Ukrainassa tapahtuneita kansainvälisiä rikoksia voidaan universaaliperiaatteen nojalla käsitellä myös kansallisissa tuomioistuimissa, ja saadun selvityksen mukaan kansallisia rikostutkintoja on aloitettu useissa EU:n jäsenvaltioissa sekä muissa valtioissa. Myös Suomessa voi tulla tutkittaviksi ja käsiteltäviksi tällaisia rikoksia, mutta niiden määrän ei arvioida olevan suuri. Lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että aiempien kokemusten perusteella sotarikosten tutkinta ja käsittely on erityisen vaativaa sekä vie huomattavasti aikaa ja resursseja. Tilannetta tulee siten seurata aktiivisesti.

Ukrainasta pakenevien vastaanotto

Ukrainasta pakenevien vastaanoton vaikutukset hallintotuomioistuinten toimintaan ovat saadun selvityksen mukaan vielä epäselviä. Saadun selvityksen mukaan odotettavissa ei kuitenkaan ole, että Maahanmuuttoviraston päätöksistä ukrainalaisten maahantulijoiden asioissa aiheutuisi merkittävää jutturuuhkaa.

Ukrainasta sotaa pakenevalle voidaan myöntää oleskelulupa tilapäisen suojelun perusteella enintään vuodeksi kerrallaan. Tätä koskevista kielteisistä päätöksistä voidaan tehdä valituksia, mutta

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2022 vp

niiden määrää on vaikea ennustaa. Myöhemmin saatetaan myös tehdä ukrainalaisia koskevia turvapaikkapäätöksiä, mutta myös niiden määriä on saadun selvityksen mukaan vaikea ennakoida. Suomeen saapuvien ukrainalaisten keskuudessa oikeusturvapalveluiden kysynnän, kuten tarpeen saada oikeusapua, arvioidaan kuitenkin lisääntyvän.

Valiokunta korostaa myös Suomeen yksin saapuvien lasten oikeuksista huolehtimista ja heidän suojelemistaan. Ilman huoltajia saapuvat lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja siten edellä todetuin tavoin alttiita muun muassa ihmiskaupan ja hyväksikäytön riskeille.

Pakotteet

EU:n Venäjälle asettamilla pakotteilla on vaikutuksia Suomessa myös oikeusministeriön hallinnonalalle. Pakotteiden kohteena olevien omaisuuden jäädyttäminen tapahtuu ulkoministeriön hakemuksesta Ulosottolaitoksen toimesta. Asiat on keskitetty ulosotossa erityistäytöntöönpanon toimintayksikköön, jossa ne saadun selvityksen mukaan työllistävät henkilöstöä huomattavasti, sillä tutkittavat tapaukset ovat hankalia. Erityistäytöntöönpanon henkilöstöstä kolmasosa on jo siirretty pakoteasioiden tutkintaan. Pakotteista aiheutuva työn lisääntyminen edellyttää Ulosottolaitokselle lisävoimavaroja, joista tulee huolehtia.

Kyberturvallisuus ja poikkeusoloihin varautuminen

Oikeusministeriön hallinnonalalla viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta perustuu nykyisin laajasti digitaalisiin työkaluihin ja yhteyksiin. Muuttuneessa toimintaympäristössä tämä korostaa tieto- ja kyberturvallisuudesta huolehtimisen merkitystä.

Turvallisuustilanteen muutokseen tulee varautua myös muutoin toiminnan varmistamiseksi. Eri-laisia valmiussuunnitelmia on aiheellista päivittää ja huolehtia tarvittavasta koulutuksesta. Myös toimitilakysymyksiin on aiheellista kiinnittää huomiota. Valiokunta korostaa hallinnonalan varautumisessa myös oikeusministeriön koordinoinnin ja viranomaisten yhteistyön merkitystä.

Taloudelliset vaikutukset

Toimintaympäristön muutoksella on oikeusministeriön hallinnonalalle voimavaravaikutuksia, joista tulee huolehtia. Ennakoitavissa olevista osin ne on huomioitu julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2022—2023 (VNS 2/2022 vp). Valiokunta lausuu asiasta tarkemmin suunnitelmaa koskevassa lausunnossaan.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2022 vp

Helsingissä 10.5.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Leena Meri ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Hanna Huttunen kesk
jäsen Saara Hyrkkö vihr
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Antero Laukkanen kd
jäsen Matias Mäkyne sd
jäsen Jouni Ovaska kesk
jäsen Mari Rantanen ps
jäsen Suldaan Said Ahmed vas
jäsen Ruut Sjöblom kok
jäsen Sebastian Tynkkynen ps
jäsen Paula Werning sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila